

# Carlo Ginzburg ja praktiline ajalootooria

Marek Tamm

Viimaste kümnendite elavad ajalooteoreetilised arutelud on kutseliste ajaloolaste seas leidnud laias laastus kolmesugust vastuvõttu: ühed näevad neis oma distsipliini vastu suunatud rünnakut ning on asunud energiliselt selle kaitsele,<sup>1</sup> teised – valdav enamus – ei pööra teoreetilistele debattidele suuremat tähelepanu ning jätkavad kõigutamatult sissetallatud radades, ja kolmandad – väike vähemus – püüavad asuda teoreetikute töödega kriitilisse dialoogi, et omaenese teadmiste ja kogemuste pinnalt eritleda paremini ajalookirjutuse eripära.<sup>2</sup> Selle väikese vähemuse üks kõige silmapaistvamaid – kuigi mitte kõige tüüpilisemaid – esindajaid on kahtlemata itaalia ajaloolane Carlo Ginzburg. Kuigi Ginzburg on ajalooteoreetilistes vaidlustes aktiivsemalt sõna võtnud alles viimasel kümnendil, on tema ajaloouringuid algu-

sest peale saatnud teravdatud huvi metodoloogiliste küsimuste vastu. Ühes 1986. aasta intervjuus tunnistab Ginzburg ise: “Mind valdab ajaloolaste töid lugedes sageli ebamugav tunne, sest neid iseloomustab teatud naiivsus, mis on sageli segatud väga tigusate tulemustega. See tekitab hämmeldust. Pean silmas seda, et leidub väga tugevaid ajaloolasi, kes saavutavad olulisi uurimistulemusi üsna naiivsetest eeldustest lähtudes. Mind ennast huvitavad aga palju enam need uurijad, kes suudavad edukalt siduda oma empiirilise töö arutlusega meetodite üle, mida nad selle töö teostamiseks kasutavad.”<sup>3</sup> Ginzburgi enda tööd, mille seast eesti lugejal on võimalik tutvuda raamatuga “Juust ja vaglad. Ühe 16. sajandi möldri maailm”,<sup>4</sup> näitavad suurepäraselt, kuidas on võimalik leidlikult ühendada empiiriline töö metodoloogiliste arutlustega.

Carlo Ginzburg on sündinud 1939. aastal juudi haritlaste perekonnas Torinos. Tema isa Leone Ginzburg, vene kirjanduse uurija ja üks “Einaudi” kirjastuse asutajaid, osales aktiivselt fašismivastases võitluses ja tapeti sakslaste poolt 1944. aastal. Noore Carlo Ginzburgi kasvatas üles tema ema, üks tuntumaid itaalia naiskirjanikke Natalia Ginzburg (1916–1991).<sup>5</sup> Juudi päritolu ja isa traagiline surm on kahtlemata mõjutanud Ginzburgi vaateid ja uurimisteemade valikut, mis on ühelt poolt väljendunud huvis marginaalsete ja tagakiusatud inimeste ning ühiskonnarühmade vastu ja teiselt poolt teravdatud tähelepanus teadustöö poliitilise ja ideoloogilise mõõtmise suhtes.<sup>6</sup> Ema jälgedes nägi Carlo Ginzburg oma esimese kutsumusena kirjandust, mille veidi hiljem vahetas välja soov saada kunstnikuks. Kuigi temast ei saanud ei

<sup>1</sup> Möni ilmekas näide: G. Himmelfarb. *The New History and the Old. Critical Essays and Reappraisals*. Cambridge, Mass., London, Harvard University Press, 1987; G. Himmelfarb. *Some Reflections on the New History*. – *American Historical Review* 1989, kd. 94, nr. 3, lk. 661–670; G. Elton. *In Defence of History*, London, Granta, 1997; K. Windschuttle. *The Killing of History. How Literary Critics and Social Theorists are Murdering Our Past*. New York et al., The Free Press, 1997.

<sup>2</sup> Üks viimase aja kõige põhjalikumaid dialoogikatseid pärineb inglise ajaloolase Mary Fulbrooki sulest, kes on ennast varem tuntuks kirjutanud uurimustega Saksamaa lähiajaloo, vt. M. Fulbrook. *Historical Theory*. London, New York, Routledge, 2002.

<sup>3</sup> K. Luria, R. Gandolfo. Carlo Ginzburg: An Interview. – *Radical History Review* 1986, kd. 35, lk. 99.

<sup>4</sup> C. Ginzburg. *Juust ja vaglad. Ühe 16. sajandi möldri maailm*. Tallinn, Varrak, 2000.

<sup>5</sup> Tema loomingust on eesti keelde tõlgitud kolm jutustust: N. Ginzburg, *See oli nii*. Ambur. Tallinn, Loomingu Raamatukogu, 1981, nr. 32–33; N. Ginzburg, *Tema ja mina*. – *Looming* 2000, nr. 6, lk. 859–885.

<sup>6</sup> Selle üks (kuri)kuulsamaid vilju on Ginzburgi süüdistused prantsuse võrdleva mütoloogiauurija Georges Dumézili natsimeelsuse asjus, vt. C. Ginzburg. *Mitologia germanica e nazismo, su un vecchio libro di G. Dumézil*. – *Quaderni storici* 1984, nr. 57, lk. 857–882. Ingl. keeles: C. Ginzburg. *Germanic Mythology and Nazism: Thoughts on an Old Book by Georges Dumézil*. – C. Ginzburg. *Myths, Emblems, Clues*. London, Hutchinson Radius, 1990, lk. 126–145. Selle “Dumézili-afääri” kohta vt. lähemalt: D. Eribon. *Faut-il brûler Dumézil?* Paris, Flammarion, 1992.

kirjanikku ega kunstnikku, iseloomustab Ginzburgi kirjatöid, eriti viimastel aastatel, suur tähelepanu kirjanduse ja kunstiga seotud teemade vastu. Talle isemase põhjalikkusega on Ginzburg analüüsinud näiteks erinevaid tahke Montaigne'i, Flaubert'i või Laurence Sterne'i kirjatöödest ning eritlenud Piero della Francesca, Giorgione või Picasso loomingut.<sup>7</sup> Niisamuti on talle alati olulised olnud kirjaliku väljenduslaadi küsimused ja ikonograafiliste allikate kasutamise võimalused. Oma peamiste teaduslike esekujudenagi nimetab Ginzburg ennekõike kunstiloolasi Aby Warburgi ja Ernst Gombrichi ning kirjandusloolasi Leo Spitzerit ja Erich Auerbachi. Pikka aega on Carlo Ginzburg õpetanud Bologna Ülikoolis, viimased kümmekond aastat on ta seda tööd jaganud professuuriga California Ülikoolis Los Angeleses.

Peatumata siinkohal pikemalt Ginzburgi ajaloouringutel, millest on võimalik saada ülevaade intervjuust, mille ta andis "Juustu ja vaklade" eestinduse ilmumise puhul,<sup>8</sup> olgu vaid nimetatud, et juba varakult pöördus Ginzburgi teaduslik huvi varauusaja nõiaprotsessidele. Avastades Friuli provintsi arhiividest seni tundmatuid inkvisitsiooniprotokolle omapärastest nõiauskumustest, püüdis Ginzburg neid seletada iidsete usunditavadega, mis on levinud lihtsarahva hulgas mitmel pool Euroopas. Huvitusest pole tõsi, et võtme Friuli nõiauskumuste seletamiseks andis Ginzburgile juhuslik teabeleid ühest kohtujuhtumist 17. sajandi Liivimaal. Nimelt süüdistati 1692. aastal Riia lähedal

Jaunpilsis libahundiks käimises ühte meest, kelle uskumised olid hämmastavalt sarnased Friuli nõidade (*benandanti*) arusaamadega.<sup>9</sup> Avardades tasapisi oma haaret, jõudis Ginzburg 1989. aastal mahuka uurimuse avaldamisele, milles on püütud ühtaegu nii mikro- kui makrotasandil ära seletada varauusaja Euroopa nõiauskumuste lätend ja olemus.<sup>10</sup>

Viimasel tosinal aastal on Ginzburgi uurimistöö peamiseks väljundiks olnud arvukad esseed väga erinevatel teemadel. Need esseed, mis sageli on esmalt kirja pandud suuliseks ettekandmiseks, on suuremas osas ilmunud kolmes hiljutises kogumikus, millest kaks nägid kõigepealt ilmavalgust inglise keeles.<sup>11</sup> Ginzburgi meetodiks on kujunenud üllatavate paralleelide ja seoste loomine väga erinevate kultuurinähtuste vahel. Ta tunnistab ise, et tema töö toitub juhustest, ootamatutest leidudest, lugemise käigus tähtsatest seostest. Eessõnas esseekogumikule "Ükski saar pole saar" kirjeldab Ginzburg ise oma uurimistööd järgmiselt: "See saab alati alguse täiesti erineva uurimistöö käigus sündivast kõrvalisest leiust. [– – –] Igal sellisel juhul tunnen ma äkki, et olen sattunud millelegi, võibolla isegi millelegi olulisele; ja samal hetkel tajun ma teravat teadmatust."<sup>12</sup> Ginzburg toonitab, et see teadmatuse tunne on talle äärmiselt oluline, et talle meeldib kirjutada asjadest, millest tal esialgu aimugi pole, et esimese sammuna tuleb avada mõni entsüklopeedia, et endale asjast mingi ettekujutus luua.<sup>13</sup> Juhustest võrsuva uurimistöö ter-

<sup>7</sup> C. Ginzburg. *Montaigne, Cannibals and Grottoes*. – *History and Anthropology* 1993, kd. 6, lk. 125–155; C. Ginzburg. *No Island is an Island. Four Glances at English Literature in a World Perspective*. New York, Columbia University Press, 2000; C. Ginzburg. *Reflections on a Blank*. – C. Ginzburg. *History, Rhetoric, and Proof*. Hannover, London, University Press of New England, 1999, lk. 92–110; C. Ginzburg. *Indagini su Piero. Il Battesimo, il ciclo di Arezzo, la Flagellazione di Urbino*. Torino, 1981; C. Ginzburg. *Die Venus von Giorgione: Ikonographische Innovationen und ihre Folgen*. – *Vorträge aus den Warburg-Haus* 1998, kd. 2, lk. 3–38; C. Ginzburg. *Das Schwert und die Glühbirne. Eine neue Lektüre von Picasso Guernica*. Frankfurt am Main, Suhrkamp, 1999. Seda näidete rida Ginzburgi kirjandus- ja kunstialüüsidest võiks mõistagi jätkata.

<sup>8</sup> M. Tamm. Märgid, jäljed, tõendid. Intervjuu Carlo Ginzburgiga. – C. Ginzburg. *Juust ja vaglad*, lk. 262–271.

<sup>9</sup> Selle juhtumi materjalid on avaldatud: H. von Bruiningk. *Der Werwolf in Livland und das letzte im Wendischen Landgericht und Dörptschen Hofgericht i. J. 1692 deshalb stattgehabte Stratverfahren*. – *Mitteilungen aus der livländischen Geschichte* 1924, kd. 22, nr. 3, lk. 163–220. Vt. M. Metsvahi. *Libahunt Thiesi võitlused*. – *Pro Folkloristica* 2001, nr. 8, lk. 101–113.

<sup>10</sup> C. Ginzburg. *I benandanti. Stregoneria e culti tra Cinquecento e Seicento*. Torino, Einaudi, 1966; C. Ginzburg. *Storia notturna. Una decifrazione del Sabba*. Torino, Einaudi, 1989.

<sup>11</sup> C. Ginzburg. *Occhiacci di legno. Nove riflessioni sulla distanza*. Milano, Feltrinelli, 1998; C. Ginzburg. *History, Rhetoric, and Proof*, 1999; C. Ginzburg. *No Island is an Island*, 2000. Ginzburgi varasemad esseed on ilmunud kogumikus: C. Ginzburg. *Miti, emblemi, spie. Morfologia e storia*. Torino, Einaudi, 1986.

<sup>12</sup> C. Ginzburg. *No Island is an Island*, lk. XI.

<sup>13</sup> Vt. C. Ginzburg, T. Riiser Gunderson. *On the dark side of history*. – <http://www.eurozine.com/article/2003-07-11-ginzburg-en.html>.

viklikkuse tagab ennekõike mikroajalooline lähenemine – rõhk detailidele ja kõrvalistele seikadele, mis aitavad avada isegi tuntud ja läbiuuritud teemade uusi tahke.<sup>14</sup> Kui piirduda ühe värskel ja ilmeka näitega, siis õnnestus Ginzburgil hiljuti ümber dateerida üks 16. sajandi haruldane kullatud hõbekarikas tänu selle siseküljel leiduvale ikonograafiale, mis varem oli jäänud uurijatel kahe silma vahele.<sup>15</sup>

Ginzburgi esseedes kohtab viimasel ajal üha enam ajaloooteoreetiliste teemade lahkamist. Sealjuures on huvipakkuv tema positsioon selles valdkonnas, sest ühelt poolt distantseerub ta selgelt Hayden White'i ja tema mõttekaaslaste ajaloolisest skeptitsismist ja relativismist, kuid teiselt poolt ei tunne ta ennast kuigivõrd kodus nende kutseliste ajaloolaste seas, kes keskenduvad ainult empiiriale ega huvitu oma töö teoreetilistest implikatsioonidest. Selle tulemuseks on, et paljude ajaloolaste silmis kuulub Ginzburg ise "postmodernistide kampa" (hiljutises intervjuus kurdab Ginzburg ise, et "ma leian ennast sageli paigutatuna ühte rühma koos oma "vaenlastega"<sup>16</sup>), teisalt võõristavad teda needsamad "postmodernistid", kelle aadressil Ginzburg on korduvalt keelt teritanud (Hayden White tõdeb lihtsalt: "Ginzburg vihkab [minu] *Metahistory*'t. Ta arvab, et ma olen fašist."<sup>17</sup>).

Ginzburgi esimeseks oluliseks väljaastumiseks ajaloooteooria areenil võib pidada 1988. aastal ilmunud esseed "Näidata ja tsiteerida. Ajaloo tõde", mis sisaldab eos enamikke teemadest, mida ta on hiljem põhjalikumalt käsit-

lenud.<sup>18</sup> Ginzburgile omaselt kaevub seegi essee kultuuriloo sügavatesse kihtidesse, kuigi tema esmaseks taotluseks on vaidlustada Hayden White'i väiteid ajaloo teksti ja ilukirjan-dusteksti eristamatusest. Kohe essee alguses sõnastab Ginzburg teda häiriva lõhe ajaloooteo-ria ja -praktika vahel: "Tavaliselt ei huvitu aja-loolased sugugi oma ameti teoreetiliste taga-järgede uurimisest. Ajakirjad nagu *History and Theory* värbavad oma kaastöölisi ennekõike filosoofide seast, kelle vaidlused ajaloo üle läh-tuvad aga võrdlemisi kaugenenud vaatenurgast, sest nad tunnevad paremini ajalooramatuid kui tegelikku ajaloo uurimise praktikat. Kui aga vastupidi, silmapaistvad ajaloolased asuvad ise neid vaidlusi sõnastama, näivad nende meto-doloogilised mõtisklused filosoofiliselt koolita-tud vaimule mõneti naiivsed või segased. See lõhe praktika ja teooria vahel seletab, mispä-rast on vaidlused kausaalsuse, jutustamise ja teiste sarnaste probleemide üle enamasti kau-nis pettumuslikud."<sup>19</sup>

Ginzburgi ajaloooteooria nurgakiviks on ku-junenud käsitus referentsiaalsest retoorikast, tema püüdluseks on näidata, et erinevalt Hayden White'i ja paljude teiste arusaamast ei ole retoorika ja tõde teineteist välistavad näh-tused. Nii nagu ajaloolase töös, on retoorikaski oluline koht tõendusel, mis tähendab, et aja-lookirjutuse retooriline mõõde ei välista selle teaduslikku mõõdet.<sup>20</sup> Kõige põhjalikumalt arendab Ginzburg oma arusaama retoorikast 1999. aastal ilmunud raamatus "Ajalugu, retoo-

<sup>14</sup> Mikroajaloo põhimõtteid tutvustab Ginzburg põgusalt eespool osutatud eestikeelses intervjuus. Lähemalt vt. C. Ginzburg. *Microhistory: Two or Three Things That I Know about It*. – *Critical Inquiry* 1993, kd. 20, lk. 10–34. Hea ülevaate mikroajaloo püüdlustest ja saavutustest annab: E. Muir. *Introduction: Observing Trifles*. – *Microhistory and the Lost Peoples of Europe*. Ed. by E. Muir and G. Ruggiero. Baltimore, London, The Johns Hopkins University Press, 1991, lk. VII–XXVIII.

<sup>15</sup> C. Ginzburg. *Mémoire et distance. Autour d'une coupe d'argent doré (Anvers, ca 1530)*. – *Diogenes* 2003, nr. 201, lk. 108–126

<sup>16</sup> C. Ginzburg, T. Riiser Gunderson. *On the dark side of history*.

<sup>17</sup> E. Domanska. *Human Face of Scientific Mind. (An Interview with Hayden White)*. – *Storia della storiografia* 1993, nr. 24, lk. 7. "Postmodernistide" leeri kriitika Ginzburgi aadressil võtab kenasti kokku: S. Cohen. *Desire for History. Historiography, Scholarship, and the Vicarious*. (On C. Ginzburg). – *Storia della storiografia* 1996, nr. 30, lk. 57–75. Ginzburgi seni kõige teravam kriitika White'i aadressil leidub artiklis: C. Ginzburg. *Just One Witness*. – *Probing the Limits of Representation: Nazism and the "Final Solution"*. Ed. S. Friedlander, Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1992, lk. 82–96, 350–355.

<sup>18</sup> See ilmus esmalt ingliskeelsena ajakirjas "Tijdschrift voor Filosofie" (kd. 50, nr. 1, 1988, lk. 3–19). Täien-datud versioon ilmus aasta hiljem prantsuse keeles: C. Ginzburg. *Montrer et citer. La vérité de l'histoire*. – *Le Débat* 1989, nr. 56, lk. 43–54.

<sup>19</sup> C. Ginzburg. *Montrer et citer. La vérité de l'histoire*, lk. 43.

<sup>20</sup> Oma tõenduse-teooriat on Ginzburg arendanud lisaks ajaloolisele ainesele ka tänapäeva kohtumaterjali-de peal, seda seoses oma sõbra Adriano Sofri kohtuprotsessiga, vt. C. Ginzburg. *Il giudice e lo storico: Considerazioni in margine al processo Sofri*. Torino, Einaudi, 1991.

rika ja tõendus”<sup>21</sup>, mille sissejuhatuse on käesolevas eestindatud. Selle neljast esseest koosneva raamatu aluseks on 1993. aastal Jeruusalemis peetud kolm ingliskeelset loengut, mida autor hiljem põhjalikult täiendas ja ümber kirjutas. Ginzburgi temaatiline haare on nendes esseedes harjumuspäraselt muljetavaldav (Aristotelese retoorika, Lorenzo Valla allikakriitika, 16.–17. sajandi jesuiidi ajalookirjutus, Flaubert’i romaanikunst), sisuliselt seob seda kirevat teravikut küsimus ajaloo ja retoorika vahekorra kohta. Itaalia keeles ilmus raamat 2000. aastal, sisaldades lisaks üht uut esseed Picassost ja Aby Warburgist.<sup>22</sup> Kuigi Ginzburgi kriitikateravik on kõnealuses raamatus selgelt suunatud mõningate tänapäevaste ajalooteoreetikute suunas, siis talle iseloomulikult sõnastab ta oma tõekspidamis- tulenevalt minevikuainese analüüsist. Rün- nates teravalt Nietzschet, ründab Ginzburg see- läbi tänapäeva “postmoderniste”, keda on kõi- ge täpsem nimetada postnietzscheaanideks, nagu Richard Rorty on tabavalt täheldanud.<sup>23</sup> Ginzburgi kriitiline meetod on seega tänapäevaste vaidluste historiseerimine ja osutamine ajaloo- listele alternatiividele (nii soovib ta tagasi pöörduda Aristotelese retoorika-käsitluse juur- de, kus tõde ja tõendus olid veel olulised). Kaht- lemata pole Ginzburgi argumentatsioon alati lõpuni veenev (eriti kui see libiseb *argumentum ad hominem* valdkonda), ent siiski oma põhja- likkuses õpetlik ja hariv. Ennekõike näitab see meile ühte võimalikku silda, mis viiks meid üle lõhe, mis valitseb tänapäeval ajaloo uurimise praktilise ja teoreetilise pooluse vahel.

<sup>21</sup> C. Ginzburg. History, Rhetoric, and Proof. The Menahem Stern Jerusalem Lectures. Hannover, London, University Press of New England, 1999. Selle raamatu kriitikat vt. S. Jed. Proof and Transnational Rhetorics: Opening Up the Conversation. – History and Theory 2001, kd. 40, nr. 3, lk. 372–384.

<sup>22</sup> C. Ginzburg. Rapporti di forza. Storia, retorica, prova. Milano, Feltrinelli, 2000.

<sup>23</sup> R. Rorty. Introduction: Pragmatism and post-Nietzschean philosophy. – R. Rorty. Essays on Heidegger and Others. Philosophical Papers Volume II. Cambridge, Cambridge University Press, 1991, lk. 1–2.